

Estetinės sąvokos

Mūsų pastabos apie meno kūrinis yra įvairių rūšių. Šiame darbe aš norėčiau išskirti dvi dideles jų grupes. Mes sakome, kad romane yra daug veikėjų ir aprašomas gyvenimas pramoniniame mieste; kad paveikslas yra nutapytas blankiomis spalvomis, daugiausia melsva ir žalsva, o pirmajame plane matome klūpančias figūras; kad tema fugoje grįžta tokioje vietoje ir pabaigoje yra *stretto*; kad pjesės veiksmas trunka vieną dieną ir penktame veiksmo yra susitaikymo scena. Pateikti tokias pastabas, išskirti tokias savybes gali kiekvienas, kas turi normalias akis, ausis ir protą. Kita vertus, taip pat sakome, kad poema yra tampriai sustyguota ar giliai jaudinanti, kad paveikslui stinga pusiausvyros ar kad jis turi ramybės ir giedros, ar kad figūrų išdėstymas sukuria ypatingą įtampą; kad personažai romane niekada netampa tikroviškais ar kad tam tikrame epizode paimama klaidinga nata. Būtų visai natūralu sakyti, kad tokiems teiginiams reikia išlavinto skonio, suvokimo imlumo arba jautrumo, estetinio subtilumo vertinimo; to negalima būtų pasakyti apie pirmosios grupės teiginius. Taigi kai žodis išraiškoje yra toks, kuriam reikia skonio ar suvokimo, kad būtų galima jį pavartoti, aš vadinsiu jį *estetiniu* terminu arba išraiška ir atitinkamai kalbėsiu apie *estetines* sąvokas arba *skonio* sąvokas.¹

Estetiniai terminai apima platų įvairių jų grupių spektrą ir gali būti skirstomi į įvairias rūšis ir porūšius. Tačiau dabar aš nesiekiu jų klasifikuoti; mane domina, ką jie visi turi bendra. Jų veik begalinę įvairovę puikiai atskleidžia šis sąrašas: *vieningas, pusiausvyras, integruotas, negyvybingas, giedras, niūrus, dinamiškas, galingas, gyvas, subtilus, jaudinantis, banalus, sentimentalus, tragiškas*. Žinoma, toks sąrašas

nėra apribotas vien būdvardžiais; meno kontekstuose tokios išraiškos kaip “iškalbingas kontrastas”, “sukuria įtampą”, “perteikia (toki) jausmą” ar “išlaiko kartu” taip pat yra geri pavyzdžiai. Jos yra terminai, kuriuos vartoja tiek mėgėjai, tiek profesionalūs kritikai, taip pat ir tokie terminai, kuriuos daugiausia vartoja tik profesionalūs kritikai ir specialistai.

Ieškodamas estetinių išraiškų pavyzdžių, aš visų pirma žiūrėsiu į meno kūrinių kritikos ir vertinimo diskursą, nes kaip tik čia jų gausiausia. Tačiau dabar aš norėčiau išplėsti temą. Mes vartojame terminus, kuriems taikyti reikia išlavinto skonio ne tik kalbant apie menus, bet ir gana laisvame kasdieniame bendravime. Pateikti pavyzdžiai yra išraiškos, kurios, pasirodydamos kritikos diskursuose, dažniausiai, jei ne visada, vartojamos estetine prasme; už kritikos diskurso ribų dauguma jų dažniau yra vartojamos kitaip, nesiejant su skoniu. Tačiau dauguma žodžių yra vartojami dvejopai net ir kasdienėje kalboje, kartais kaip estetinės išraiškos, kartais - ne. Kiti žodžiai, vėlgi tiek menotyros, tiek kasdienėje kalboje, funkcionuoja tiktai arba dažniausiai kaip estetiniai terminai. Tokie yra žodžiai *grakštus, subtilus, rafinuotas, malonus, mielas, elegantiškas, ryškus*. Pagaliau, priešingai visiems ankstesniems pavyzdžiams, yra daug žodžių, kurie labai retai vartojami kaip estetiniai terminai: *raudonas, triukšmingas, sūrus, lipnus, stačiakampis, nuovokus, lenktas, trumpalaikis, protingas, atsidavęs, apleistas, nerangus, įnoringas*.

Kai vartojame žodžius kaip estetinius terminus, dažnai pasitelkiame metaforas, įtraukiame į darbą žodžius, kurie paprastai tokiu būdu nėra vartojami. Taip pat žinoma,

kad daug žodžių *pasidarė* estetiniais terminais dėl tam tikro metaforinio reikšmės perkėlimo. Taip įvyko su tokiais žodžiais kaip “dinamiškas”, “melancholiškas”, “pusiausvyras”, “glaudus,” kurie, ne meno ir kritikos raštuose, paprastai nėra estetiniai terminai. Tačiau estetinis žodynas neturi būti suprantamas vien tik kaip metaforiškas. Daugelis žodžių, įskaitant pačius įprasčiausius (*meilus, puikus, gražus, rafinuotas, grakštus, elegantiškas*), vartojant juos kaip estetinius terminus, tikrai nebuvo suprantami kaip metaforiški, - paprasčiausiai todėl, kad šitoks jų vartojimas yra pagrindinis ar vienintelis; kai kurie iš jų net ir neturi kitokio - neestetinio - vartojimo. Ir nors tokios išraiškos kaip “dinamiškas”, “pusiausvyras” ir panašios estetiniais terminais *pasidarė* dėl metaforiško reikšmės pasikeitimo, jų naudojimas kritikoje vargiai gali būti laikomas kažkuo daugiau nei tarsi-metaforišku. Patekusios į meno aprašymo ir kritikos žodyną kaip metaforos, dabar tokios išraiškos sudaro įprastinę šio žodyno dalį².

Išraiškos, kurias aš vadinu estetiniais terminais, sudaro nemažą mūsų kalbos dalį. Normalų protą ir gerą regą bei klausą turintiems žmonėms iš tikrųjų dažnai, bent jau tam tikra dalimi, trūksta reikiamo jautrumo toms išraiškoms taikyti; nepastebėti kieno nors grakštumo gali nebūtinai kvailys ar blogai matantis. Taigi skonis ar jautrumas yra kažkas retesnio nei kai kurie kiti žmogiški sugebėjimai; žmonių, kurie pasižymi plačiu ir subtiliu jautrumu, yra mažuma. Taip pat, dėl skirtingo estetinių terminų taikymo, deja, dažnai nepavyksta išspręsti ginčų ir tarpusavyje išsiaiškinti. Tačiau beveik kiekvienas, bent iš dalies ir tam tikrais atžvilgiais, gali remtis skoniu. Todėl keista, kad estetiniai terminai tebėra šitaip ignoruojami. Jie tik prabėgomis buvo nagrinėjami estetiniuose svarstymuose, bet, kaip plati kategorija, niekada nėra

susilaukę pelnyto dėmesio.

Kol kas aš pažymėjau sritį, kurią norėčiau svarstyti. Tačiau čia būtina viena pastaba. Kai šiame darbe kalbu apie skonį, aš nekeliu klausimų, susijusių su tokiais išraiškomis kaip “skonio dalykas” (reiškiančias asmenines preferencijas ar pomėgius). Čia kalbu apie sugebėjimą *pastebėti* ar *matyti*, ar *pasakyti*, kad daiktai turi tam tikras (šiam straipsnyje nagrinėjamas) savybes.

I

Norėdami pagrįsti tokį estetinio termino taikymą, mes dažnai nurodome savybes, kurios apima kitus estetinius terminus: “ypatingo gyvumo suteikia laisvas ir energingas piešimo stilius,” “grakštus lygia linijų tėkme”, “švelnios ir harmoningos spalvos suteikia rafinuotumo.” Tai yra taip pat normalu, kaip pagrįsti vieną mentalinį epitetą kitais to paties bendro pobūdžio epitetais: *protingas*, nes *sąmojingas*, *išradingas*, *aštraus proto* ir pan. Tačiau dažnai estetinių terminų taikymą mes aiškiname nurodydami savybes, kurioms atpažinti *nereikia* remtis skoniu: “subtilus, nes šešėliai pasteliniai ir linijos lenktos”; arba “jam stinga pusiausvyros, nes viena figūrų grupė yra per toli kairėje ir pernelyg ryškiai apšviesta.” Kai jokio panašaus paaiškinimo nėra, yra teisinga jo ieškoti ar klausti. Kartais sunku rasti tinkamą atsakymą, tačiau tiesiog atmesti tokio klausimo negalima. Kai mes nesugebame sau pasakyti, kokios neestetinės savybės padaro kūrinį švelnų, neturintį pusiausvyros ar jaudinantį, igudęs kritikas dažnai pirštu parodo ką nors, kas puikiai viską paaiškina. Trumpai tariant, estetinės savybės ir estetinių terminų taikymas visada galų gale priklauso nuo tam tikrų savybių, pavyzdžiui, linijų kreivumo ar kampuotumo, spalvų kontrastų, svorio išsidėstymo ar judėjimo greičio, - kurios yra

matomos, girdimos ar kitaip išskiriamos, visai nesiremiant skoniu ar jautrumu. Kad ir kokia būtų ši priklausomybė (o ryšių tarp estetinių savybių ir neestetinių savybių yra įvairiausių), šiame straipsnyje aš noriu pasakyti, kad nėra jokių neestetinių savybių, kurios *bet kokiais* atvejais galėtų būti logiškai *pakankamos sąlygos* estetiniams terminams taikyti. Estetinės sąvokos *šiuo* atžvilgiu yra visiškai nepriklausomos nuo tokių sąlygų.

Kyla nedidelė pagunda padaryti prielaidą, kad estetiški terminai yra panašūs į žodžius, kurie, kaip, pavyzdžiui, “kvadratas”, yra taikomi atsižvelgiant į tam tikras būtinas ir pakankamas sąlygas. Kiekvienas kvadratas yra kvadratas dėl *tų pačių* sąlygų, - keturių lygių kraštinių ir keturių stačių kampų, - tuo tarpu estetiški terminai taikomi plačiai objektų įvairovei. Vienas daiktas grakštus dėl vienu savybių, kitas dėl kitų ir taip toliau. Neseniai filosofai atsisakė griežtai taikyti būtinų ir pakankamų sąlygų modelį, parodydami, kad daug kasdienių sąvokų yra ne tokio pobūdžio, bet daug laisviau priklauso nuo sąlygų. Tačiau, kadangi šie naujesni modeliai tinkamai paaiškina daugelį sąvokų, atrodo, galima pagrįstai manyti, kad estetiškos sąvokos taip pat yra panašios rūšies ir gali priklausyti nuo sąlygų tam tikru laisvesniu būdu. Aš ketinu parodyti, kad estetiškos sąvokos nuo bet kurių kitokių sąvokų radikaliai skiriasi.

Tarp neseniai minėtų sąvokų yra tokių, kurioms neįmanoma pateikti jokių *būtinų ir pakankamų* sąlygų, tačiau galima išskirti tokias reikšmingas savybes A, B, C, D, E, kurių grupės ar deriniai yra *pakankamos sąlygos*, taikomos šiai sąvokai. Tokių savybių sąrašas gali būti atviras; t. y. turėdami A, B, C, D ir E, mes neturime jomis apsiriboti, atmesdami kitas, dar nenurodytas savybes. Tokių sąvokų pavyzdžiai galėtų būti “lėtas”, “šiurkštus”, “godus”, “kaprizingas”, “klestintis”,

“protingas”... Jeigu imtume vardinti savybes, susijusias su žodžiu “protingas”, pradėdami nuo, pvz., sugebėjimo suprasti įvairių rūšių instrukcijas ir jomis vadovautis, sugebėjimo nagrinėti faktus ir aiškiai parodyti akivaizdžius dalykus, spręsti matematinės problemas ar šachmatų uždavinius, galėtume tęsti šį sąrašą beveik iki begalybės.

Tačiau, kad galėtume šias sąvokas apibrėžti ir daryti apie jas sprendimus, kai jos *jau* yra aiškios, visada galima išskirti tam tikrą visumą savybių ar sąlygų, kurios šiais atvejais joms yra pakankamos. Šios reikšmingos savybės, kurias aš vadinu sąlygomis, yra, reikia pažymėti, savybės, kurios, nors *vienos pačios* nėra pakankamos ir turi būti kartu su kitomis panašiomis savybėmis, vis dėlto turi svorio ir veda tik viena kryptimi. Buvimas geru šachmatininku artina *prie* proto, o ne *tolina nuo* jo. Nors šito savybių ryšio paminėjimas kartu su kitomis pastabomis gali būti svarbus aiškinant tokias išraiškas kaip “Aš sakau, kad jis yra protingas, nes ...” arba “Aš vadinu jį protingu dėl to, kad ...”, bet tai netinka užbaigiant tokias negatyvias išraiškas kaip “Aš sakau, kad jis *nėra* protingas, nes ...”. Tačiau, kalbėdamas apie savybes, kurios funkcionuoja kaip termino sąlygos, aš labiausiai norėčiau pabrėžti tai, kad *tam tikra* tokių savybių grupė ar visuma yra visiškai pakankama tam, kad būtų galima užtikrinti šio termino taikymą. Žmogus, apibūdintas kaip turįs kai kurias iš šių savybių, be abejo, gali dar nebūti vadinamas tingiu ar protingu, ar pan., tačiau tereikia pateikti dar kelis kitus tokius apibūdinimus (neapibrėžtą skaičių) ir mes pasiekiamo tašką, kuriame to jau pakanka. Yra žmonių, turinčių daug tokių savybių, kurias parodydami mes negalime paneigti, bet tik patvirtinti, kad jie yra protingi. Mes kalbėjome apie būtinas ir pakankamas sąlygas, bet vis dar esame pakankamų sąlygų srityje.

Tačiau estetinės sąvokos nepriklauso nuo sąlygų net ir šitokia prasme. Nėra tokių pakankamų sąlygų ar neestetinių savybių, kurių keletas ar daugiau leistų neabejotinai logiškai pagrįsti ar užtikrinti estetinio termino taikymą. Estetinių terminų neįmanoma ... paaiškinti tokiais teiginiais, kurie tinką sąlygų apibrėžiamiems žodžiams. Mes galime pasakyti: "Jei tiesa, kad jis gali padaryti tai ir tai, ir dar tai, - tai niekas negalėtų paneigti, kad jis yra protingas"; arba: "Jei jis daro A, B ir C, tai aš nematau galimybės paneigti, kad jis yra tinginys;" tačiau mes negalime pateikti *jokio* tokios formos bendrojo teiginio, tokio kaip "Jei vaza yra blausiai rožinė, šiek tiek vingiuota, švelniai išmarginta ir panašiai, ji bus daili, negali būti nedaili". Taip pat čia mes negalime sakyti *jokių* tokių dalykų, kaip "*Vien* to, kad vaza yra aukšta ir plona, nepakanka užtikrinti jai dailumo, tačiau jei, be to, ji dar yra, pvz., šiek tiek lenktų linijų ir blausiai nudažyta (ir pan.), negalima paneigti, kad ji yra daili". Galima neestetiniais terminais aprašyti daiktus taip detalai, kaip mes to pageidaujame, tačiau tai negali priversti mūsų pripažinti (ar atimti galimybę paneigti), kad jie yra dailūs, grakštūs ar ryškūs, ypatingai pusiausvyri.³

Be abejonės, yra tam tikrų aspektų, kuriais estetiški terminai *priklauso* nuo sąlygų ar taisyklių. Pavyzdžiui, gali būti neįmanoma, kad daiktas bus ryškus, jei visos jo spalvos yra blausiai pastelinės, ar liepsnojantis, jei visos jo linijos tiesios. Tai rodo, kad gali būti apibūdinimų, turinčių tik neestetinius žodžius, prieštaraujančių aprašymams, kuriuose yra kokių nors estetinių terminų. Jei man pasakytų, kad kitame kambaryje yra paveikslas, kuriame yra tik viena ar kelios labai blankiai žydros ar labai blausiai pilkos juostos, sudėtos taisyklingais kampais blausiai rusvame fone, aš galiu būti tikras, kad tas paveikslas nebus karštas ar ryškus, ar rėksmingas, ar

liepsnojantis. Tokio pobūdžio aprašymai kai kuriuos estetiškus terminus gali padaryti *nepritaikomus* ar *netinkamus*; ir jei aš, remdamasis tokiu aprašymu, padariau išvadą, kad paveikslas yra ar gali būti karštas, rėksmingas ar liepsnojantis, tai šitai gali būti laikoma nesugebėjimu suprasti šiuos žodžius. Todėl aš nenorėčiau neigti, kad skonio sąvokos gali priklausyti nuo sąlygų *negatyviai*.⁴ Aš noriu pabrėžti kaip tik tai, kad skonio sąvokoms iš tikrųjų nėra tokių sąlygų, nuo kurių jos priklausytų kaip priklauso daugelis kitų sąvokų. Nors, *matydami* paveikslą, mes galime teisingai pasakyti, kad jis yra subtilus ar giedras, ar raminantis, ar liguistas, ar nuobodus, joks neestetinius terminus vartojantis *aprašymas* neleidžia mums teigti, kad šie ar kokie kiti estetiški terminai turi neginčytinai jam tikti.

Aš jau minėjau, kad jei objektas apibūdinamas *tiktai* tam tikrų rūšių savybėmis, griežta prasme tai gali reikšti tik neigimą galimybės taikyti jam tam tikrus estetiškus terminus. Bet, žinoma, tik *keleto* tokių savybių buvimas neturėtų būti laikoma lemiamu; gali pakakti kitų savybių, nusveriančių tas, kurios vienos pačios būtų pašalinusios konkretaus estetinio termino taikymo galimybę. Paveikslas gali būti ryškus, net jei daugelis jo spalvų blausios. Tokie faktai atkreipia dėmesį į kitas skonio sąvokų savybes. *Galima* rasti tokias bendras savybes ar aprašymus, kurie tam tikra prasme kreipia tik viena kryptimi, *už* arba *prieš* tam tikrų estetinių terminų taikymą. Kampuotumas, apkūnumas, ryškumas ar spalvų intensyvumas paprastai *nėra* siejami su subtilumu ar gracija. Grakštumas, lengvumas, švelnios linijos, spalvų intensyvumo nebuvimas yra asocijuojami su subtilumu, bet ne su ugningumu, didingumu, iškilmingumu, puošnumu ar ryškumu. Tai matyti iš to, kaip natūralu yra sakyti, pavyzdžiui, kad ji yra grakšti, *nes* tokia lengva, *nepaisant to*, kad yra

gana kampuota ir stambių kaulų; ir, priešingai, keista būtų sakyti, kad kas nors yra grakštus, *nes* yra toks sunkus ir kampuotas, ar subtilus, *nes* jo spalvos tokios ryškios ir intensyvios. Tai gali pasirodyti panašu į tai, ką aš jau pasakiau apie sąlygas, aptardamas tokius terminus kaip “protingas.” Tačiau čia yra labai reikšmingų skirtumų. Nors turi prasmės tai, kad grakštumas, lengvumas, neintensyvios spalvos kreipia tik subtilumo link, o ne prieš jį, šios savybės prie subtilumo veda tik *bendra, būdinga* prasme. Jos nėra į tai taip aiškiai vedančios, kaip tos sąlygos-savybės, kurios apibūdina tingumą ar protingumą; tai yra - jokia jų grupė nebus logiškai pakankama.

Vienas iš būdų tam patvirtinti yra pastebėjimas, kad savybės, kurios paprastai asocijuojamos su vienu estetiniu terminu, taip pat gali būti panašiai asocijuojamos su kitu, gana skirtingu estetiniu terminu. “Grakštus” ir “subtilus,” viena vertus, gali labai kontrastuoti su tokiais terminais kaip “agresyvus”, “didingas”, “ugningas”, “ryškus”, ar “masyvus”, kurių neestetinės savybės visiškai nepanašios į tas, kurios būdingos “subtiliam” ir “grakščiam.” Bet, kita vertus, savybės “grakštus,” “subtilus” taip pat gali būti priešpriešinti estetiniams terminams, kurie yra jiems daug artimesni. Pavyzdžiui, “sudribęs”, “silpnas”, “išblukęs”, “liesas”, “anemiškas”, “išblyškęs”, “nuobodus” turi būdingų savybių skalę - blankias spalvas, plonumą, lengvumą, kampuotumo ir kontrastų nebuvimą, - kuri yra iš esmės identiška tai, kurią turi “subtilus” ir “grakštus.” Panašiai daug savybių, paprastai asocijuojamų su “džiaugsmingumu”, “ugningumu”, “tvirtumu” ar “dinamiškumu”, yra identiškos toms, kurios asocijuojamos su “ryškumu”, “aštrumu”, “triukšmingumu”, “rėkmingumu” ar “chaotiškumu.” Taip objektas, aprašytas labai išsamiai, bet tik “subtilumui” būdingomis savybėmis, jį pamačius, gali pasirodyti esąs visai

ne subtilus, bet anemiškas ir nuobodus. Pradedančiųjų nesėkmės patvirtina, kad net labai artimas linijų, spalvų ar technikų panašumas nelaiduoja grakštumo ar subtilumo. Pavykęs ir nepavykęs kūrinys Degas maniera, savo neestetinėmis savybėmis tarpusavyje gali būti labiau panašūs, nei vienas ar kitas jų, palygintas su pasisekusių kūriniu Fragonardo stiliumi. Tačiau mano pagrindinei minčiai išreikšti nereikia net šito. Paveikslas, kuris turi tik tokias savybes, kurios asocijuojasi su galia ir energija, tačiau vis dėlto nepavykęs kaip galingas ir energingas, *neprivalo* vietoj to būti, tarkim, gergždžiantis ir chaotiškas. Jis gali išvis neturėti jokio savito charakteringumo. Jis gali būti nutapytas ryškiomis spalvomis ir panašiai, nebūdamas ypač gyvas ir energingas; tačiau gali būti taip pat keblu aprašyti jį kaip chaotišką, aštrų ar ryškų. Jis veikia paprasčiausiai neturės savito ypatingo charakteringumo (nors, žinoma, tai irgi estetinis sprendimas; matyti paveikslą kaip neturintį charakteringumo - taip pat reikalingas skonis).

Žinoma, yra daug savybių, kurios aptariamąja prasme nėra “už” ar “prieš” konkrečią estetinę savybę. Vieni eilėraščiai atrodo stiprūs dėl savo metro ir rimo taisyklingumo, kiti dėl to paties taisyklingo rimo ir metro yra monotoniški ir stinga polėkio. Mums nėra reikalo pereiti nuo “todėl, kad” prie “nepaisant to, kad”. Tačiau prie savybių, charakteringai susijusių su estetinėmis savybėmis, aš susitelkiau dėl to, kad, jei kas nors galėtų parodyti, jog skonio sąvokos kokiu nors būdu priklauso nuo pakankamų sąlygų, tokiomis sąlygomis geriausiai tiktų būti šios, charakteringai su estetinėmis susijusios, savybės. Pasakymas, kad tokios savybės yra tik *charakteringai* susijusios su estetiniu terminu, reiškia tai, kad jos niekada nėra pakankamos estetinių terminų sąlygos; joks grakštumo aprašymas, kad ir koks išsamus, net

ir išreikštas grakštumą charakterizuojančiais žodžiais, negali būti toks neabejotinas, koks būna tingumo ir protingumo aprašymas.

Svarbu pažymėti, kad aš tvirtinu ne tik tai, jog skonio sąvokoms negalima nustatyti pakankamų sąlygų. Nes jei būtų tik tai, jos galų gale nesiskirtų nuo vienos sąvokų rūšies, kurią neseniai aptariau. Jos tuomet galėtų būti prilygintos toms sąvokoms, kurias profesorius H. L. A. Hartas pavadino “pažeidžiamomis”; pažeidžiamoms sąvokoms būdinga tai, kad mes negalime nustatyti joms pakankamų sąlygų, nes, kad ir kokią sąlygų visumą mes pasiūlytume, visuomet atsirastų kokia nors grupė ją paneigiančių aplinkybių, kurių bet kuri galėtų pašalinti sąvokos taikymo galimumą. Daugiausia, ką mes galime schemiškai pasakyti apie pažeidžiamas sąvokas, yra tai, kad, norint vartoti šias sąvokas, pakanka, pavyzdžiui, visumos A, B ir C savybių, *jei nėra* dar kitos savybės, kuri šias savybes paneigtų. Tačiau aš noriu pabrėžti, kad pats faktas, jog mes *galime* tokius dalykus pasakyti, rodo, kad mes vis dar esame tokių sąlygų srityje.⁵ Savybės, sąlygojančios pažeidžiamas sąvokas, paprastai veda tik viena kryptimi: arba *už*, arba *prieš*. Remiantis Harto pavyzdžiu, “pasiūlymas” ir “sutikimas” gali tik patvirtinti veiksmingą sandėrį, o melagingas prisistatymas, šiurkštumas ir klejonės tik paneigti. Bet net ir kalbant apie pažeidžiamas sąvokas, jei mums teigiama, kad nėra paneigiančių aplinkybių, mes galime žinoti, kad tam tikra sąlygų ar savybių A,B,C, ... visuma yra pakankama tam, kad būtų užtikrintas, pavyzdžiui, pats sandėrio buvimas. Atrodo, kad pati pažeidžiamos sąvokos idėja reikalauja, jog tam tikros savybių grupės *tam tikromis aplinkybėmis*, pavyzdžiui, nesant paneigiančių sąlygų, *turėtų pakakti*. Tuomet pažeidžiamos sąvokos tam tikra prasme neturi pakankamų sąlygų, tačiau yra (aprašytu būdu) nuo jų priklausomos. Apie skonio sąvokas aš

kalbu griežčiau: jos išvis nėra priklausomos nuo sąlygų, išskyrus negatyvų priklausomumą. Net apibrėžtomis aplinkybėmis, pavyzdžiui, tarus, kad objektas neturi jokių grakštumą paneigiančių ar jam nebūdingų savybių (jokių kampuotumų ir panašiai), mes negalime daryti išvados, kad jis būtinai *turėtų* būti grakštus, kad ir kaip išsamiai būtų aprašytas kaip turintis charakteringas grakštumo savybes.

Iki šiol mano argumentai ir pavyzdžiai buvo gana paprasti ir schematiški. Daugelis sąvokų, įskaitant daugumą mano pateiktų pavyzdžių, yra daug atviresnės ir sudėtingesnės nei matyti iš mano sukonkretintų paaishkinimų. Atviras gali būti ne tik relevantišku sąlygų sąrašas; gali būti neįmanoma pateikti aiškių taisyklių, nusakančių, kiek to sąrašo savybių ir kokiais deriniais reikėtų tam, kad jų visuma būtų pakankama sąvokai paaishkinti; neįmanoma kaip ir pateikti griežtas taisykles, nustatančias, koku laipsniu tos savybės turėtų dalyvauti atitinkamuose deriniuose. Iš tikrųjų, mes turėtume atmesti kaip bergždžią bet kokią bandymą aprašyti ar suformuluoti kažką panašaus į išsamią tikslių sąlygų ir taisyklių visumą, ir pasitenkinti tik labai bendru sąvokos apibūdinimu, nurodydami pavyzdžius, atvejus ar precedentus. Mes negalime vartoti šių sąvokų, turėdami *tiktai* visumą sąlygų, paruoštų taikymui procedūrų ar taisyklių, kad ir kokia to visuma būtų sudėtinga. Nes tam, kad parodytume, kaip puikiai galima tokią sąvoką valdyti, mes turime galėti tiksliai pritaikyti šią sąvoką žymintį žodį naujiems, bent jau pagrindiniams, konkretiems atvejams; o bet koks naujas atvejis gali būti unikaliai kitoks objektas, panašiai kaip kiekvienas protingas vaikas ar mokinys gali skirtis nuo kitų giminingomis savybėmis ir būti unikalios sugebėjimų ir pasiekimų rūšių bei laipsnių derinio pavyzdys. Šiais atvejais mechaniškos taisyklės ir procedūros yra bevertės; mes

turime padaryti sprendimą, vedami sudėtingos pavyzdžių ir precedentų visumos. Čia matome aiškų *išorinį* panašumą su estetinėmis sąvokomis. Nes vartoti estetinius terminus taip pat mokomės iš pavyzdžių, - ne iš taisyklių; ir taip pat taikyti estetinius terminus turime nesivadovaudami taisyklėmis ar paruoštomis taikymo procedūromis naujiems ir unikaliems atvejams. Jokia sąvokų rūšis negali būti tiesiog “mechaniskai” taikoma.

Tačiau šis panašumas yra *tiktai* išorinis. Vertėtų bent pastebėti, jog taikydami tokius žodžius kaip “tingus” ar “protingas” naujiems ir unikaliems atvejams mes sakome, jog mums reikia padaryti *sprendimą*; būtų iš tikrųjų keista, jei sakytume, jog čia remiamės *skoniu*. Darydami sprendimą mes turime pasverti visus “už” ir “prieš” ir nuspręsti, ar visiškai nauja savybė sveria į vieną, ar kitą pusę. Tačiau tai veda prie to, kad, nors pasimokyti ir kliautis galime veikiau pavyzdžiais ir precedentais nei nustatytų sąlygų visuma, mes vis dar nesame palikę bendrų sąlygų ir valdančiųjų principų srities. Šiuose precedentuose būtinai glūdi sudėtingas valdančių ir relevantiškų sąlygų tinklas, ir jie yra panaudojami tam, kad pastarasis būtų parodytas, nors suformuluoti šio tinklo išsamiai - neįmanoma. Norėdami pasinaudoti precedentais, mes turime juos suprasti; ir, pereidami nuo vieno atvejo prie kito, mes privalome nuolat tai argumentuoti. Šitai yra esminė precedentų funkcija. Taigi net ir šiuo atveju, t.y. kalbant apie sąlygų labai laisvai apibrėžtas sąvokas, yra įmanoma paimti aiškius paradigminius X atvejus ir pasakyti “Tai yra X, nes ...” ir pratęsti juos atsižvelgiant į logiškai susijusias savybes.

Nieko panašaus negalima padaryti su estetiniais terminais. Aiškinantis šias sąvokas neabejotinai lemiamą vaidmenį turi pavyzdžiai. Tačiau mes negalime išvesti iš šių pavyzdžių, kad ir kokie sudėtingi jie būtų, tų sąlygų ir

principų, kurie padėtų mums, einant nuosekliai, taikyti šiuos terminus naujiems atvejams. Kai kas nors iš tiesų yra grakštus ir pusiausvyras, tačiau aš nesu jo matęs, ir kas nors bando man paaiškinti, kokios savybės padaro jį tokį, man visuomet lieka galimybė pasidomėti, ar, nepaisant visų šių savybių, jis iš tiesų yra grakštus ir pusiausvyras.

Mano teiginį galima sutvirtinti tokiu būdu. Žmogus, kuriam nepavyko perprasti estetinių sąvokų prigimties, arba kuris žino, jog jam stinga estetinio jautrumo, bet nenori šito parodyti, gali kruopščiai taikydamas ir įdėmiai stebėdamas susikurti tam tikras taisykles ir apibendrinimus; ir, naudodamasis indukcinėmis procedūromis bei intelektiniu spėjimu, dažnai gali pasakyti teisingus dalykus. Tačiau jis negali turėti didesnio užtikrintumo ir pasitikėjimo; nedidelis objekto pasikeitimas bet kada gali netikėtai sugriauti visus jo skaičiavimus, ir jis lengvai gali tapti tiek teisuus, tiek neteisus. Nesvarbu, kaip kruopščiai jis kūrė nuoseklių principų ir sąlygų visumą, jam lieka tik manyti, kad labai gali būti, jog objektas yra subtilus. Tokių sąvokų kaip *tingus*, *protingas* ar *sutartis* atveju kas nors, protingai suformulavęs taisykles ir pajudėjęs teisingu keliu, labai dažnai *gali* parodyti, jog ima šias sąvokas perprasti; tačiau mūsų turimas galvoje asmuo nerodo netgi to, kad jis ima suprasti, kas tai yra kūrinio subtilumas. Nors kartais jis pasako teisingą dalyką, bet tai, kad kūrinys yra subtilus - jis ne matė, bet spėjo. Kad ir koks jis būtų protingas, mes lengvai galime jį apgauti sakydami, kad kas nors yra subtilus ir “paaiškinti”, kodėl; ir šios apgaulės jis nesugebės atskleisti. (Vengdamas komplikacijų, čia aš nekalbu apie negatyvias tos objekto savybės sąlygas.) Tačiau jei mes panašiai gudrautume apie “protingumą,” jis, bent jau dažnai, galėtų atskleisti tam tikrą paaiškinimo reikalaujančią nedarną. Tokioms kaip jis būtų bėms neprireikia vartoti tokių

sąvokų kaip „objekto subtilumas.“ Taip jau yra, kad jo gyvenime tokių sąvokų vaidmuo yra visiškai kitoks. Jis neturi didesnio pagrindo pasirinkti skoningus objektus, paveikslus nei kurčias žmogus vengti triukšmingų vietų. Jo negalima pagirti už rėmimąsi skoniu; galima pripažinti nebent jo išradingumą ir intelektualumą. „Vertindamas“ paveikslus, skulptūreles, eiles, jis darys visai ką kita nei žmonės, kurie remiasi skoniu.

Šioje vietoje aš norėčiau prabėgomis pastebėti, kad kartais gali pasirodyti, jog estetinius žodžius galima taikyti pagal taisyklę. Tokių atvejų yra įvairių rūšių. Aš paminėsiu tik vieną. Kalbėdamas apie stiklo dirbinių „subtilumą“, žmogus gali pasakyti, pavyzdžiui, kad kuo plonesnis yra stiklas, kitiems parametrams išliekant tokiems pat, tuo dirbinys yra švelnesnis. Panašiai ir apie audeklus, baldus ir t.t. - kartais, matyt, galima teigti, kad kuo daiktas ploniau ir lygiau išdirbtas ar labiau nupoliruotas, tuo daugiau pagrindo jam taikyti vieną ar kitą estetinį terminą. Tokiais atvejais kas nors galėtų suformuluoti taisyklę ir taikyti pagal ją tą žodį tam tikrai objektų sričiai. Dar gali būti taip, kad tokiais atvejais vartojamas žodis išvis nėra estetinis terminas; tada žodžio „subtilus“ vartojimas, kalbant apie stiklą, gali reikšti ne daugiau nei tai, kad stiklas yra „plonas“ ir „trapus“. Tačiau, žinoma, taip yra ne visada; žmonės dažnai remiasi skoniu, netgi kai jie sako, kad stiklo dirbinys yra subtilus dėl to, kad jis toks plonas, ir žino, kad jis bus dar subtilesnis, jei bus plonesnis, ir ne toks subtilus, jei storesnis. Tokie pavyzdžiai, kur atrodo, jog yra taikomos taisyklės, yra šalutiniai estetinių terminų vartojimo atvejai. Jei kas nors viso labo seka taisykle, mes negalime sakyti, kad jis remiasi skoniu, ir privalome abejoti, ar jis turi bent kokį subtilumo supratimą, kol jis nepatvirtins to tais atvejais, kai jokių taisyklių neįmanoma pritaikyti. Kad ir kaip ten būtų, tie

atvejai, kai estetiniai žodžiai yra taikomi pagal taisykles, yra išimtys, jokių būdu nėra pagrindiniai ar būdingi, ir nėra jokio pagrindo manyti, kad mes čia susiduriame su logine tvarka.⁶

Neturėtume galvoti, kad tai, jog negalima pateikti jokių (išskyrus negatyvias) estetinių terminų taikymo sąlygų, kyla iš atsitiktinio kalbos skurdumo ar tikslumo kalboje stokos, ar kad tai tėra išskirtinio sudėtingumo klausimas. Tiesa, kad tokie žodžiai kaip „rožinis“, „melsvas“, „vingiuotas“, „išmargintas“ yra viso labo specifiniai kiekvieno skirtingo atspalvio, linijos, išmarginimo ar jų derinio vardai. Tačiau jei būtume linkę suteikti specifinius vardus daug laisviau nei mes, ar net specialistai, tai darome (žinoma, yra tam tikros ribos, kurių mes negalime peržengti) ar net jei vietoj vardų, mes pateiktume gausybę įvairių atspalvių, formų, išmarginimų, linijų ir jų derinių pavyzdžių, vis tiek, dėl tų pačių priežasčių, būtų neįmanoma apibrėžti estetinių terminų taikymo sąlygų.

Iš tikrųjų, kalbėdami apie meno kūrinį, mes turime omenyje jo individualias ir specifines savybes. Mes sakome, kad jis subtilus, ne dėl to, kad jo spalvos blankios, bet kaip tik dėl šių blankių spalvų, arba kad jis grakštus ne dėl to, kad jo forma šiek tiek lenkta, bet dėl šio konkretaus išlinkimo. Visai aišku, kad, vartodami tokias išraiškas kaip „dėl jo *blankaus* nuspalvinimo“, „dėl ryškiai mėlynų dėmių“, „dėl ypatingo linijų susikirtimo“, nurodome ne bendras, bet labai specifines ir konkrečias savybes. Ir akivaizdu, kad net tikslūs ypatingų atspalvių, linijų kontūrų įvardinimai ar net pavyzdžiai ir pailiustravimai bus bejėgiai nustatyti tų estetinių terminų sąlygas. Galų gale ta pati savybė, pavyzdžiui, ypatingos rūšies spalva, forma ar linija, kuri padeda sukurti vieną kūrinį, gali sugadinti kitą. „Tai būtų labai subtilu, jei ne ta blanki spalva“ galima pasakyti

apie tą pačią spalvą, kuri buvo išskirta kitame paveiksle kaip subtilumo ženklas. Be abejo, viena, ką čia galima pasakyti, yra tai, kad savybės, padarančios ką nors subtilų ir grakštų ar panašiai, dera ypatingu ir unikaliu būdu; ir kad estetinė savybė priklauso būtent nuo šio individualaus ir unikalaus derinio, būtent nuo šių specifinių spalvų ir formų, taip, kad net nedidelis pakeitimas gali viską apversti. Išskirdami ar atskirdami savybes ir šitai apibendrinami, mes nieko nepasieksime.

Iki šiol aš mėginau įrodyti, kad estetinės sąvokos nėra ir negali būti kalbamąja prasme priklausomos nuo sąlygų ir taisyklių.⁷ Tai, kad jos nėra šitaip priklausomos, yra viena iš esminių jų charakteristikų. Įrodinėdamas tai, visų pirma aš bendrai pabrėžiau, kad jokia neestetinė savybė negali būti tokia sąlyga, ir tuomet konkrečiau apžvelgiau tiek su estetiniais terminais susijusias “būdingas” *bendrąsias* savybes, tiek individualias, *specifines* savybes, kurias turi konkretūs objektai. Aš nemėginau paaiškinti, koks yra šių specifinių kūrinio savybių ryšys su jo estetinėmis savybėmis. Kalbėjimo būdo, kurį mes vartojame, kai nurodome neestetines savybes, aiškindami ar paremdami estetinių terminų taikymą, analizė lingvistiškai akivaizdžiai patvirtina tą faktą, jog neestetinių savybių mes tikrai nelaikome estetinės savybės pagrindžiančiomis ar paaiškinančiomis *sąlygomis*. Kai mūsų paklausia, kodėl mes sakome, kad tas asmuo yra tingus ar protingas, ar drąsus, klausiamo, kodėl mes jį tokiu *vadiname*; mes atsakome: “Todėl, kad jis nuolat palieka neužbaigtus darbus” arba “Todėl, kad jis lengvai susitvarko su tokiais ir tokiais dalykais” ir t. t. Tačiau kai mūsų paklausia, kodėl, mūsų nuomone, paveikslui stinga pusiausvyros ar jo tonai niūrūs arba kodėl poema jaudina ar yra stangriai sudėta, mes darome visai kitokios rūšies dalyką. Mes galime atsakyti maždaug tokia kalba: “Jo

eilės turi galios ir varijuoja *nes* savitu būdu panaudoja metrą ir cezūrą; arba “Jis kilniai asketiškas, *nes* nesileidžiama į detales ir santūri paletė”. Tačiau tą patį mes galime išreikšti vartodami visiškai kitas išraiškas”. Kaip tik ritmo ir cezūros panaudojimas suteikia jam galią ir įvairumą,” “Kilnus jo asketiškumas kyla iš negausių detalių ir santūrios paletės panaudojimo”; “Pažeista pusiausvyra, *nes* pernelyg išryškintos figūros kairėje”; “Tie minoriniai akordai *daro jį* ypač jaudinanti”; “Tos susiliejančios linijos *suteikia jam* ypatingo vientisumo.” Šitokio kalbėjimo mes negalime perkelti aiškinimui apie “tingų” ir “protingą”; kalbėti apie tai, kas *daro jį* tingų, *lemia* jo tingumą, *kodėl jis toks* yra, būtų visai kito klausimo svarstymas.

Nesenose diskusijose autoriai vienas per kitą tvirtino, kad estetiniai sprendiniai nėra “mechaniški”: “Kritikai neformuluoja bendrųjų standartų ir netaiko jų mechaniškai visiems meno kūriniais ar meno kūrinų klasėms”. “Taikant taisykles, galima greitai išskirti techninius aspektus,” bet estetiniai klausimai “negali būti sprendžiami jokių mechanišku metodu”. Šie estetikai yra pabrėžę priešingą dalyką – kad nėra “pakaitalo individualiam sprendiniui”, jo “spontaniškumui ir spekuliatyvumui” ir kad “galutinis matas ... yra asmeninio skonio sprendinys.”⁸ Stebina tai, kad, nepaisant nuolatinio šių dalykų kartojimo, nepanašu, kad kas nors būtų paaiškinęs, kas turima omenyje, kai sakoma “skonis” ar “mechaniškas”. Ir be šitų, reikalaujančių skonio, sprendinių, yra daug sprendinių, kuriems būdingas “spontaniškumas” ir “individualus sprendimas” ir kurie nėra “mechaniški.” Kruopščiai nepalyginę šių ir estetinių sprendinių, mes negalime nei įžvelgti, kokia ypatinga prasme *estetiniai* sprendiniai nėra “mechaniški”, kuo jie skiriasi nuo tų kitų sprendinių, nei mėginti apibrėžti skonį. Kaip

tik tai aš ir mėginau padaryti. Sprendinių, kuriuose vartojami estetiniai terminai, būdinga ir esminė savybė yra tai, kad jų negalima sudaryti nurodant (aptartu būdu) neestetines sąlygas.⁹ Tai, aš manau, yra loginis estetikų ir skonio sprendinių apskritai ypatumas, nors čia aš jų įrodinėjau tik tiek, kiek tai yra susiję su siauresne, estetikų terminų turinčių sprendinių sritimi. Tai yra dalis to, ką reiškia “skonis.”

II

Su estetinėmis sąvokomis mes dar turėsime daug darbo. Likusioje straipsnio dalyje aš pateiksiu tolesnius pasiūlymus, padėsiančius mums jas suprasti.

Suprantant, kad estetinės sąvokos nuo sąlygų priklauso tik negatyviai, kyla klausimas kaip mes sugebame taikyti estetines sąvokas žyminčius žodžius savo estetiniame žodyne. Jei nesiremiamė taisyklėmis ir nėra sąlygų, į kurias būtų galima orientuotis, tai kaip mums žinoti, ar galima šias sąvokas taikyti? Vienas labai paprastas šios problemos sprendimo būdas - pasižiūrėti į kai kurias kitas sąvokų rūšis, kurios taip pat nėra priklausomos nuo sąlygų. Mes suvokiame vienspalvius daiktus nesivadovaudami taisyklėmis ir netaikydami jokių principų. Mes matome, kad knyga yra raudona, tik pažvelgę į ją, taip pat kaip suvokiame, kad arbata yra saldi, jos paragavę. Lygiai taip pat, galima sakyti, mes tik matome (ar nepamatome), kad daiktai yra subtilūs, pusiausvyri ir panašiai. Toks rėmimosi skoniu ir naudojimosi penkiais jutimais lyginimas yra gerai žinomas; pats žodžio “skonis” vartojimas rodo, kad šis palyginimas ateina iš senų laikų ir yra labai natūralus. Tačiau, be šių panašumų, taip pat yra ir labai didelių skirtingumų. Mes negalime čia leisti į kruopštų jų lyginimą, nors jis būtų labai naudingas; tačiau kai kurie jų skirtingumai labai aiškūs, ir autoriai, kurie

pabrėžė, kad estetiniai sprendiniai nėra “mechaniški,” kartais čia užkliūdavo ir susipainiodavo.

Visų pirma, nors mūsų sugebėjimas išskirti estetines savybes priklauso nuo to, ar mes turime gerą regėjimą, klausą ir taip toliau, žmonės, kurių yra normalūs jautimai ir suvokimas, vis dėlto gali nepajėgti jų išskirti. “Apskritai tų, kurie klausosi koncerto, vaikšto po galerijas, skaito poetas, gali būti panašus jutiminis suvokimas, tačiau kai kurie gauna daug daugiau nei kiti,”- sako ponis MacDonald; tačiau ji priduria, jog ją “stebina tas “objekte esantis” ypatumas, kurį gali matyti tik specialiai pasirengęs stebėtojas”, ir klausia, “Kas yra tas “kažkas daugiau”?”¹⁰

Iš dalies kaip tik šis estetikų ir jutiminių savybių skirtingumas gimdo požiūrį, jog “meno kūriniai yra ezoteriniai objektai ... o ne paprasti jutiminio suvokimo objektai.”¹¹ Tačiau mes neturime pakankamo pagrindo vadinti objektą ezoteriniu vien dėl to, kad mes išskiriame jame estetines savybes. *Objektai*, kuriems mes taikome estetinius žodžius, yra įvairiausių rūšių ir visai ne ezoteriniai: žmonės ir pastatai, gėlės ir sodai, vazos ir baldai, taip pat eilėraščiai ir muzika. Taip pat neatrodo, kad būtų pagrįsta sakyti, jog *savybės* pačios savaime būtų ezoteriškos. Tai tiesa, kad kas nors, turintis puikią regą ir klausą, gali jų nepastebėti, tačiau mes galų gale jas *stebime* ar *pastebime* (“Ar pastebėjai kokia ji buvo graški?”, “Ar matei, kokia puiki visų jo paveikslų pusiausvyra?”). Iš tikrųjų estetinės savybės yra labai įprastos. Nuo mažumės mes išmokstame vartoti labai daug estetikų žodžių, nors jie yra, kaip galima pastebėti dėl jų priklausomybės nuo sugebėjimo matyti, girdėti, skirti spalvas ir pan., ne patys pirmieji mūsų išmokti žodžiai - mūsų meistriškumas bei rafinuotumas juos vartojant auga kartu su visu mūsų žodynu. Jie nėra retenybės; kai kurie iš jų yra nuolat vartojami

mūsų kasdienėje kalboje.

Kitas svarbus rėmimosi skoniu ir penkiais jutimais skirtingumas matyti iš to, kaip mes patvirtiname estetines sąvokas turinčius sprendinius. Nors vartojame šias sąvokas nesivadovaudami taisyklėmis ar sąlygomis, mes giname ar palaikome savo sprendinius bei įrodinėjame jų teisingumą, teigdami: “svarstymai apie meną nėra tušti” arba, tariant ponios MacDonald žodžiais, kritikai “tam tikrą meno kūrinių aiškinimą siekia paversti korektiškų sprendinių nustatymu.”¹² Taigi nors ši diskusija nesusideda iš “deduktyvaus ar induktyvaus išvedimo” ar “samprotavimo”, jau paties jos kilimo fakto pakanka tam, kad parodytume kaip skiriasi šie sprendiniai nuo sprendinių apie paprastas perceptualines savybes...

Kritiko kalboje dažnai vardinamos ir nurodomos savybės, įskaitant nesunkiai skiriamas neestetines savybes, nuo kurių priklauso estetiškos savybės. Tačiau vis tiek išlieka painus klausimas, kaip, minėdamas šias savybes, kritikas pagrindžia ir sutvirtina savo sprendinius. Keletas šiuolaikinių autorių bandė atsakyti į šį klausimą. Stuartas Hampshire’as, pvz., teigia, kad “Į estetinę diskusiją įtraukia siekimas nustatyti, ką galima pamatyti vykstant diskusijai... Jei kam nors buvo parodyta tai, kas turi būti pamatyta objekte, diskusijos tikslas buvo pasiektas ... Uždavinys yra parodyti žmonėms tas savybes taip, kad jie jas pamatytų.”¹³ T. y. kritiko kalba dažnai tarnauja tam, kad jo sprendimas būtų ypatingu būdu sutvirtintas; ji padeda mums *pamatyti* tai, ką matė jis, - būtent estetines objekto savybes. Bet net kai sutariama, kad tai yra vienas iš pagrindinių dalykų, ką daro kritikai, klausimas *kaip* jie tai padaro, vis tiek išskyla. Kaip yra, kad, kalbėdami apie kūrinio savybes (dažniausiai neestetines), mes sugebame parodyti kitiems tai, ko jie anksčiau nematė?

“Kokia tai duotis, kurią gali pakeisti *kalbėjimas*? <...> Diskusija juk nepataiso regos ir klausos” (kursyvas mano - F.S.).¹⁴

Mums iš tikrųjų pavyksta taikyti estetinius terminus, ir mes dažnai kalbėdami (ir rodydami, įvairiai gestikuliuodami) sugebame parodyti kitiems tai, ką matome patys. Galima įtarti, kad klausimas, kaip mes tai galime padaryti, taip pat ir klausimas apie “ezoterinį” estetinių savybių pobūdį kyla dėl to, kad mes remiamės netinkamais filosofiniais modeliais. Kai kas nors nežiūri, kad knyga ant stalo yra ruda, savo kalba mes negalime padėti jam tai pamatyti; todėl keblu sakyti, kad kalbėdami mes galėtume padėti kam nors pamatyti, jog vaza yra grakšti. Jei mes norime išsklaidyti šį keblumą ir išsiaiškinti, kas yra estetiškos sąvokos ir estetiškos savybės, mes turime atsisakyti netinkamų filosofinių modelių ir ištirti, kaip iš tikrųjų mes vartojame šias sąvokas. Jei kas labai domisi tuo, *ką* daro kritikas, ir su tuo sutinka, jis gali tikėtis, kad paaiškinimą, *kaip* kritikas tai daro, jis jau gavo. Tačiau apie tai buvo pasakyta dar mažai, ir to, kas buvo pasakyta, dar nepakanka.

Ponia MacDonald¹⁵, pavyzdžiui, sutinka su šia kritiko veiklos samprata, t. y. kad jis pateikia tai, “kas nėra akivaizdu atsitiktiniam ir nepatyrusiam žvilgsniui.” Ji klausia: “Kokio pobūdžio yra šie svarstymai ir *kaip* mes galėtume pagrįsti kritinį vertinimą?” (kursyvas mano- F.S). Tačiau į šį klausimą ji neatsako. Vietoj to ji mėgina atsakyti į kitą, nors su pirmuoju susijusį, - meno kūrinių interpretavimo- klausimą. Sudėtinguose veikaluose skirtingi kritikai linkę, dažnai pagrįstai, išsikirti skirtingas savybes; todėl ponios MacDonald teigia, kad kritiniame diskurse tai, ką mato kritikas, jis pats mums parodo, pateikdamas naują interpretaciją. Tačiau jei klausiamo, “ką kritikas daro ir kaip jis tai daro,” mes negalime žiūrėti į jį kaip

užsiimantį vien tik, ar daugiausia, naujų interpretacijų teikimu. Dažnai jo uždavinys yra paprasčiausiai padėti mums įvertinti savybes, kurias kiti kritikai nuolat aptinka tuose kūriniuose. Pabrėždami *naujas* interpretacijas, mes paliekame nuošalyje klausimą, kaip savo kalba kritikas gali padėti mums matyti ir naujai, ir įprastai vertinamas savybes. Bet šalia sudėtingų eilėraščių ar pjesių, kurios atveria įvairių interpretacijų galimybes, yra ir santykiškai paprastų kūrinių. Yra taip pat vazų, pastatų, baldų, nekalbant apie veidus, saulėlydžius ir peizažus, kurių atžvilgiu nekyla “interpretacijos” klausimai, tačiau apie kuriuos mes kalbame panašiu būdu ir darome panašius sprendimus. Taigi keblus klausimas išlieka: kaip mes pagrindžiame šiuos sprendimus ir kaip mes parodome kitiems tai, ką matome patys?

Atrodo, kad Hampshire’as,¹⁶ manydamas, kad kritikas paskatina mus “matyti objekte tai, kas verta”, taip pat pateikia tam tikrą sampratą, kaip kritikas tai daro. “Didžiausias kritiko nuopelnas” yra išskirti, parodyti ir pateikti sutelktam dėmesiui “ypatingas konkretaus objekto savybes, kurios *dar* jį bjaurų ar gražų”; nes “sunku yra pamatyti ir išgirsti viską, ką verta pamatyti ir išgirsti;” ir tarti, kad “daiktai iš tikrųjų turi tik spalvas ir formas <...>, o spalvų atitikimas, suvokiami ritmai ir formų pusiausvyra tiesiogiai ir objektyviai neegzistuoja”, būtų tik prietaras. Tačiau šios “nepaprastos savybės”, kurias kritikas “galėjo pamatyti” (platesne “matymo” prasme), yra “savybės, nekeliančios tiesioginio praktinio suinteresuotumo”. Taigi, kviesdamas mus jas pamatyti, kritikas “žodžius aprašyme vartoja nenatūraliai”; “bendras žodynas, sukurtas praktiniais sumetimais, trukdo bet kokiam nesuinteresuotam daiktų suvokimui”; taigi šios savybės “paprastai yra aprašomos metaforiškai, šiek tiek pakeičiant įprastinio žodyno žodžius.”

Didžioji dalis to, ką sako Hampshire’as, yra tiesa. Tačiau požiūryje, kad “įprastinis” žodynas “trukdo” mūsų estetiniams tikslams, kad yra “nenatūralu” juo naudotis metaforiškai ir kad kritikas “privalo sukurti žodyną, *priešingą pagrindinei savo kalbos tendencijai*” (kursyvas mano - F. S.), kai kas yra visiškai klaidinga. Pirma, norėdami aprašyti estetiškas savybes, mes dažnai sukuriame naujas metaforas; dėl šių savo tikslų mes jokių būdu neprivalome nukrypti nuo “įprastinio žodyno” vartojimo. Kaip aš pastebėjau anksčiau, yra gausus ir pripažintas estetikų terminų žodynas, daugelis žodžių, nepaisant jų metaforinės kilmės, dabar jau visai nebėra metaforos, kiti yra tarsi-metaforos. Antra, požiūris, kad metaforų ar tarsi-metaforų panaudojimas estetiniams tikslams yra nenatūralus ar kad tuo būdu kalba, sukurta visai kitiems tikslams, yra laikinai pakeičiama, iš esmės iškreipia estetiškas savybes ir estetinę kalbą. Nėra nieko nenatūralaus vartoti kritikoje tokius žodžius kaip “stiprus”, “dinamiškas” ar “tankiai išaustas”; jie puikiai atlieka savo darbą ir yra kaip tik tie žodžiai, kurių reikia. Mes nenorime ir mums nereikia pakeisti jų žodžiais, neturinčiais metaforinio pobūdžio. Vartojant juos meno kūrinių aprašyme, svarbiausia yra tai, kad mes pastebime estetiškas savybes, susijusias su jų tiesiogine ar įprastine prasme. Jei mes turėtume visiškai kitokį žodį nei “dinamiškas”, tokį, kurį mes galėtume pavartoti, norėdami išskirti estetinę savybę, nesusijusią su įprastine žodžio “dinamiškas” reikšme, mes negalėtume panaudoti jo, aprašydami tą savybę, kuriai išskirti reikia kaip tik žodžio “dinamiškas”. Hampshire’as tapo “estetų kolonijos, atsiskyrusios nuo praktinių poreikių ir manipuliacijų,” paveikslą ir teigia, kad “estetinių savybių aprašymai, kurie mums yra metaforiški, jiems gali pasirodyti kartu turį ir įprastinę prasmę”; jie gali vartoti “labiau

tiesiogiai aprašanti žodyną.” Tačiau jei jie iš tikrųjų turėtų naują ir “tiesiogiai aprašanti” žodyną, neturintį tokių ryšių su neestetinėmis savybėmis ir interesais, kokius turi mūsų žodynas, jie negalėtų kalbėti apie daugelį estetinių savybių, kurias dabar mes galime aprašyti; taip pat, jei jie būtų labiau “atsiriboję nuo praktinių poreikių” ir kitų neestetinių interesų bei supratimo, jie norom nenorom būtų akli daugeliui estetinių savybių, kurias mes galime vertinti. Ryšiai tarp estetinių ir neestetinių savybių yra akivaizdūs ir gyvybingi. Visos neestetinės sąvokos turi uodegas priedų ir vienu ar kitu būdu yra prisišliejusios prie neestetinių savybių ar parazituoja jų atžvilgiu. Tai, kad daugelis estetinių terminų yra metaforinio ar tarsi-metaforinio pobūdžio, jokių būdu nereiškia, kad bendrinė kalba yra netinkamai pritaikyta priemonė, su kuria mes turėtume kovoti. Tie, kurie rašo taip kaip Hampshiras, įtaria, kad kritikos kalba turėtų būti vertinama kitų modelių pagrindu. Kalbos, kuri yra pilna metaforų, vartojimas gali pasirodyti keistas, turint kitus tikslus ir vartojant ją kitokiu požiūriu, tačiau taip nėra, kai mes siekiame estetinio nagrinėjimo. Teigdami, kad estetiniame nagrinėjime kalba yra vartojama nenatūraliai, implikuojame, kad čia gali būti ar yra koks nors kitoks, “natūralus”, kalbos vartojimo būdas. Tačiau kaip tik šis ir yra natūralus kalbėjimo apie estetinius dalykus būdas.

Siekdamas padėti suprasti, ką daro kritikas, kaip jis paremia savo sprendinius ir paskatina auditoriją matyti tai, ką mato jis pats, aš pabandysiu trumpai aprašyti tuos metodus, kuriuos mes vartojame kaip kritikai.¹⁷

(1) Galime paprasčiausiai paminėti ar išskirti kai kurias neestetines savybes:

“Pastebėkite šias spalvų dėmes, tą tamsią masę ten, tas linijas.” Vien tik atkreipiant dėmesį į tas, nesunkiai išskiriamas, savybes,

kurios padaro paveikslą šviesų, šiltą ar dinamišką, mums dažnai pavyksta parodyti šias estetines savybes. Mes atskleidžiame jo matymui B, minėdami kažką visiškai skirtinga - A. Kartais, tai darydami, mes atkreipiame dėmesį į savybes, kurios galbūt liko nepastebėtos nepatyrusio ar nepakankamai įdėmaus žvilgsnio ar klausos: “Jūs tik įsidėmėkite pasikartojantį kairės rankos judesį”; “Ar pastebėjote Ikaro figūrą Breughelio paveiksle? Ji labai maža.” Kartais tai yra pamatytos ar išgirstos savybės, tačiau jų reikšmė ar vaidmuo vienu iš daugelio būdu liko nepastebėti: “Stebėkite, kokia daug tamsesnė yra centrinė figūra, kokios daug ryškesnės yra šios spalvos, lyginant su gretimomis”; “Žinoma, jūs pastebėjote artoją priekiniame plane; bet ar atkreipėte dėmesį, kad jis, kaip ir visi kiti paveiksle, ramiai dirba savo darbus, nepastebėdamas Ikaro kryčio?” Minėdami kiekvieno, turinčio normalų regėjimą, klausą ir protą, išskiriamas savybes, mes atrenkame tai, kas galėtų pasitarnauti kaip savotiškas raktas, atskleidžiantis ir parodantis kažką kita (ir raktas gali būti žmogui vis kitas).

(2) Kita vertus, dažnai mes paprasčiausiai paminime tas savybes, kurias norime parodyti žmonėms. Mes rodome į paveikslą ir sakome, “Stebėkite, koks nervingas ir subtilus yra šis paveikslas,” arba “Žiūrėkite, koks jis energingas ir vitališkas.” Paveikia pats estetinio termino vartojimas; mes pasakome, koks yra ypatingas bruožas ar savybė, ir žmonės, kurie iki tol jų nematė, juos pamato.

(3) Paprastai pastabos apie estetines ir neestetines savybes yra susiejamos: “Ar pastebėjote šią ir tą kitą linijas, ryškių spalvų taškus čia ir ten ... argi jie nesuteikia vitališkumo ir energijos?”

(4) Be to, mes dažnai plačiai pasinaudojame literatūriniais palyginimais ir metaforomis: “Tai tarsi liepsnojantys maži

ugnies taškeliai”, “Tarsi jis būtų drėbęs dažus ant drobės piktai ir įniršęs”, “Mirga šviesos, šoka linijos, viskas gaivu, lengva ir smagu”, “Jo drobės, tai - ugnys, jos traška, liepsnoja ir žėri, nuolat mirga net labiausiai prislopintose vietose, tačiau dažniausiai įsiliepsnoja, sprogsa įspūdingais pirotechniniais reginiais,” ir panašiai.

(5) Mes pasinaudojame kontrastais, palyginimais ir atsiminimais: “Įsivaizduok, jei jis tai būtų nutapęs šiek tiek šviesesne gelsva spalva ir pastūmęs į dešinę, kaip tai būtų nuobodu”, “Ar nemanai, kad jis kažkuo panašus į Rembrandtą?” “Argi neturi jis tos pačios giedros, ramybės ir vasaros vakarų šviesos kaip Norfolkas?” Mes vartojame tuos raktus, kurie galėtų atverti mūsų auditorijos jautrumą, poveikumą ir patyrimą.

Kritikai ir komentatoriai gali svyruoti savo metodais nuo vieno kraštutinumo prie kito, nuo uolios susitelkimo prie detalių, linijų ir spalvų, balsių ir rimų, prie daugiau ar mažiau spalvingų ir puošnių metaforų. Gali tiktai netgi entuziastingas biografinis štrichas, papuoštas vykusių epitetu ir metafora. Tačiau šis štrichas bus nepakankamas, jei nebus papildytas kokiomis kitomis pastabomis.

(6) Pasikartojimai ir sutvirtinimai taip pat dažnai yra svarbūs. Kai mes stovime prieš drobę, galime vėl ir vėl sugrįžti prie tų pačių detalių, atkreipti dėmesį į tas pačias linijas ir formas, pakartoti tuos pačius žodžius “sūkuriuoja”, “darna”, “šviesa”, tas pačias metaforas, tarsi laikas ir geresnis susipažinimas, geriau išžiūrėjus ir įsiklausius, labiau sutelkus dėmesį, galėtų padėti. Vėlgį tas pat varijuojant; tai dažnai padeda apipinti, paremti, papildyti tai, kas buvo pasakyta, praturtinta *tos pačios rūšies* kalba. Kai kam nors stinga sūkuriuojančios savybės, kai vienas epitetas ar metafora neveikia, mes metamės prie kitų, su ja susijusių; mes kalbame apie kieno nors

laukinį lėkimą, kaip tai sukasi ir vingiuoja, vartosi ir raitosi, - tarytum, negalėdami pataikyti tiesiai į taikinį, mes galėtume išsiversti artimų sinonimų užtvanka.

(7) Pagaliau, be mūsų kalbinės veiklos, svarbu ir visa kita, ką mes darome. Mes palydime savo kalbą atitinkamu balso tonu, išraiška, linktelėjimu, žvilgsniais ir gestais. Kritikas rankos mostu kartais gali pasakyti daugiau nei žodžiais. Tinkamas gestas gali padėti mums pamatyti smurtą paveiksle ar atskleisti melodijos charakterį.

Šie veiksmo ir kalbėjimo būdai nelabai skiriasi - ar mums rūpėtų konkretus kūrinys, eilutė ar linija, ar kalbėtume apie kūrėjo darbų visumą, ar norėtume atkreipti dėmesį į saulėlydį ar peizažą. Tačiau net ir tuo atveju, kai kalbėtojas visa tai daro, mes vis dėlto galime nepamatyti to, ką mato jis. Gali būti pasiekta tam tikra riba, nors ji nebūtinai turi būti aiški (išskyrus tą, nusakomą kantrybės ir laiko), kai jis pasiduootų ir supeiktų mus (arba save) kaip savaip stokojančius jautrumo. Jis gali paprašyti mūsų pažiūrėti ar paskaityti dar kartą, ar pažvelgti į kitus kūrinius, juos paskaityti ir tuomet vėl grįžti prie nagrinėjamojo; jis gali spėti, kad mums trūksta tam tikros gyvenimo patirties. Kaip tik tai jis ir daro. Jei kas pavyksta, tai kaip tik šitai; ir tai yra viskas, ką galima padaryti.

Tačiau aiškiai suprasdami, kad estetines sąvokas mes vartojame būtent taip, nesvarbu, ar nagrinėtume meno kūrinį, ar peizažą, ar žmones, ar gamtos objektus, mes galime suprasti šią žmogiškosios veiklos sritį tokią, kokia ji yra. Mes įvairiais būdais vartojame įvairias sąvokų rūšis. Jei mes norime, kad kas nors sutiktų, jog spalva yra raudona, mes galime išnešti ją į šviesą ir paprašyti pasižiūrėti; jei ji žalsva, mes galime atnešti spalvų pavyzdžių lentelę ir paprašyti jo palyginti; jei mes norime, kad jis sutiktų, jog figūra turi keturiolika

kampų, mes paprašysime jį suskaičiuoti; ir, norėdami, kad jis pripažintų, jog kas nors yra sutriušęs ar kas nors yra tinginys, mes galime daryti ką kita - nurodyti kitas savybes ir samprotauti apie jas bei įrodinėti. Tokie yra šioms įvairioms sąvokoms tinkantys metodai. Tačiau būdai, kuriais mes parodome estetines savybes, yra kitokie; jie yra panašūs į tai, ką aš aprašiau. Apie kiekvieną sąvokos rūšį mes galime pasakyti, ką mes darome ir kaip mes tai darome. Tačiau toms kitoms sąvokų rūšims tinkantys metodai netinka estetinėms sąvokoms ir atvirkščiai. Mes negalime surinkti pakankamos sąlygų visumos ar logiškai įrodyti, kad kas nors yra grakštus; tačiau tai nėra keblėnis dalykas nei mūsų nesugebėjimas, naudojantis metodais, metaforomis ir meno kritiko gestais, įrodyti, kad po dešimties ėjimų bus matas. Klausimams apie estetines sąvokas nėra jokio kitokio atsakymo, tik aprašymas, kokį aš pateikiau. Tęsti keblų klausimą, - kaip gi taip yra, kad *kai* mes šitai darome, žmonės praregi, - būtų tas pat, kas klausti, kaip tai yra, kad, kai mes išnešame knygą į gerą apšvietimą, mūsų bičiulis sutinka su mumis, kad ji yra raudona. Čia negalima užduoti tokio klausimo ar panašiai suglumi. Estetinės sąvokos yra taip pat natūralios ir tik tiek ezoteriškos, kiek ir visos kitos sąvokos. Jos gali atrodyti keblios tik lyginant su kitais, geriau pažįstamais filosofiniais modeliais.

Aš aprašiau, kaip žmonės pagrindžia estetinius sprendimus ir atveria kitiems daiktų estetines savybes. Aš baigsiu parodydamas, kad mano pateikti metodai yra nuo pat pradžių natūralūs ir charakteringi skonio sąvokoms. Kai kas nors bando atverti mano žvilgsniui, kad paveikslas yra subtilus ar pusiausviras, aš jau turiu tam tikrą šių terminų sampratą ir šia prasme žinau, ko ieškau. Tačiau jei atrodo mįslinga, kaip jis kalbėdamas gali atverti man šias paveikslų savybes, turi būti taip pat mįslinga

ir tai, kaip aš pirmą kartą išmokau vartoti estetinius terminus ir išskirti estetines savybes. Todėl mes galime paklausti, kaip mes išmokome tai daryti; tai būtų tyrimas 1) kokius įgimtus sugebėjimus ir polinkius turi žmonės ir 2) kaip mes ugdome ir panaudojame šiuos sugebėjimus mokydami ir mokymosi. Kalbant apie antrą, nėra abejonių, kad mūsų sugebėjimas pastebėti estetines savybes ir į jas atsiliepti yra plėtojamas ir ugdomas bendraujant su tėvais ir mokytojais nuo pat vaikystės. Čia įdomu yra tai, kad kai mes buvome, pasitelkus pavyzdžius, mokomi, kas yra grakštumas, subtilumas ir pan., tuomet naudojami metodai, kalba ir elgesys buvo tos pačios rūšies kaip ir tie mano aprašyti kritiko metodai.

Nagrinėdami šiuos du klausimus, pirmiausia pažiūrėkime į tokius žodžius kaip “dinamiškas”, “melancholija”, “pusiausviras”, “įtemptas” ar “linksmas”, kurių estetiškas vartojimas yra tarsi-metaforiškas. Jau buvo pažymėta, kad negalime jų vartoti, neturėdami tam tikro patyrimo, kuriame jie buvo suprasti tiesiogine prasme. Dabar panagrinėsime, kaip pereiname nuo tiesioginio prie estetinio jų vartojimo. Tam reikia tam tikrų sugebėjimų ir polinkių susieti patyrimus, suvokti tam tikrus dalykus kaip panašius, šiuos panašumus matyti, aiškintis ir jais susidomėti. Žmogiškajam protui ir jauslumui būdinga daryti tai spontaniškai; svarbu, kad šie polinkiai gali būti skatinami ir ugdomi. Taikant šios rūšies estetinius terminus bei apskritai kuriant metaforas, didesnių kliūčių nekyla. Nesunku pastebėti, kaip lengvai ir sklandžiai mes pereiname prie šių estetinių terminų vartojimo. Mes pasiūlome vaikams pastebėti, kad paprasti muzikos kūrinėliai skuba, lekia, striksi ar sliūkina, tuomet mes pereiname prie to, kad jie yra gyvi, smagūs, džiugūs, laimingi, besišypsą ar liūdni ir, kai vaikų patyrimas ir žodynas prasiplečia, galime pereiti prie to, kad kūriniai yra iškilmingi, dinamiški

ar melancholiški. Tačiau kartu vaikas pats atranda daugumą šių paralelių, jomis susidomi ir džiaugiasi. Jam maga pačiam šokuoti, žygiuoti, ploti ar juoktis kartu su muzika, ir be šio natūralaus polinkio mūsų mokymas nieko neduotų. Tačiau visą šį laiką, kai mes išnaudojame šį jo polinkį ir padedame jam mokydami, *mes darome tą patį, ką ir kritikas*. Mums reikia tik pamėginti atkreipti vaiko dėmesį, paprašyti jį išžiūrėti ar išklausti; arba mes galime tiesiog *pavadinti* muziką smagia. Tačiau mes taip pat esame linkę pasinaudoti, kaip tai daro kritikas, sutvirtinimu, sinonimais, paralelėmis, kontrastais, palyginimais, metaforomis, gestais ir kitu išraiškingu elgesiu.

Suprantama, panašumų pastebėjimas ir paprastas metaforiškas jų praplėtimas nėra vieninteliai perėjimo prie estetinio kalbos vartojimo būdai. Kiti perėjimai yra vykdomi kitais būdais; pvz., periferiniais būdais, kuriuos aš minėjau anksčiau. Kai mes žavimės kažkuo labai paprastu, kaip kad stiklo plonumu ar audeklo lygumu, į tai nesunku atkreipti dėmesį, sužadinti panašų pasigėrėjimą ir įvesti tinkamus estetinius terminus. Tokie perėjimai yra tik pradžia; dažnai galima suabejoti, ar tokiu būdu vartojamas terminas jau yra vartojamas estetinė prasme. Daugelis mano jau minėtų terminų gali būti vartojami ne visiškai tiesioginiu būdu, tačiau mes galime suabejoti, ar jų labai reikėjo mūsų estetiniam jautrumui. Mes kalbame apie šiltas ir šaltas spalvas ir galime pasakyti apie ryškiomis spalvomis nutapytą paveikslą, kad jis mažų mažiausiai linksmas ir gyvas. Kai mes pašnekovą paskatiname atlikti tokios rūšies metaforinį terminų praplėtimą, jis padaro vieną iš perėjimo žingsnių, po kurio gali pereiti prie žodžių vartojimo būdu, kurie daug labiau nusipelno vadintis estetiniu vartojimu ir daug akivaizdžiau reikalauja estetinio vertinimo. Kai straipsnio pradžioje aš pasakiau, kad estetinis jautrumas yra retesnis nei kiti prigimtiniai

sugebėjimai, aš nepaneigiau jo įvairialaipisniškumo - nuo elementaraus iki rafinuoto. Dauguma žmonių lengvai išmoksta daryti pastabas panašias į tas, kurias aš dabar nagrinėju. Tačiau kai kas nors gali pavadinti ryškias drobes linksmomis ir gyvomis, tačiau nesugeba išskirti tos vienos, kuri tikrai vibruoja, arba gali atpažinti, kad *con fuoco* maniera atlikta studento kompozicija akivaizdžiai trykšta energija, nepastebėdamas, jog jai stinga vidinės ugnies ir polėkio, mes negalime sutikti, kad jo estetinis jautrumas šioje srityje yra ypač išlavintas. Tačiau, kai šie perėjimai nuo įprastinio prie estetinio žodžių vartojimo yra akivaizdesni, estetinių sąvokų sritis gali išsiplėsti ir jos tampa subtilesnėmis ir net iš dalies autonomiškoms. Pirmieji žingsniai, kad ir kokie įvairūs būtų metaforiniai perėjimai, ir kaip skirtųsi patyrimai, kuriuos šios metaforos išnaudoja, yra natūralūs ir lengvi.

Panašus atvejis yra tas, kai vartojame tuos žodžius, kurie neturi įprastinio neestetinio taikymo - "žavingas," "gražutis" "rafinuotas," "grakštus," "elegantiškas." Mes negalime pasakyti, kad jų išmokome dėl metaforinio reikšmės pakeitimo. Tačiau jie vis dar tebėra įvairiais būdais susiję su neestetinėmis savybėmis ir juos išmokti mes galėjome dėl tam tikrų natūralių mūsų reakcijų, atsakymų ir sugebėjimų. Mes juos išmokstame ne tiek pastebėdami panašumus, kiek tuo, kad mūsų dėmesys yra patraukiamas ir sutelkiamas kitais būdais. Tam tikri fenomenai, kurie išsiskiria, yra nuostabūs ar neįprasti, patraukia mūsų žvilgsnį ar klausą, atkreipia mūsų dėmesį ir sukelia susidomėjimą, priverčia mus nustepti, susižavėti, pajusti pasigėrėjimą, išsigąsti ar pasibjaurėti. Vaikai taip pradeda reaguoti į vaizdingą saulėlydį, rudeninį mišką, rožes, pienes ir kitus nepaprastus ir spalvingus objektus, ir būtent tokiomis aplinkybėmis mes pastebime, jog mokome juos tokių bendrų

estetinių žodžių kaip “žavingas,” ”dailus” ir “bjaurus.” Neatsitiktinai pirmosios estetinio vertinimo pamokos prasideda nuo to, kad vaiko dėmesys pirmiau atkreipiamas į rožę, o ne į žolę; taip pat nestebina, kad pastebėti mes jam siūlome veikiau rudens spalvas negu prislopintus žiemos tonus. Visi mes, ne tik vaikai, greičiau atkreipiame estetinį dėmesį į tokius išsiskiriančius ir lengvai pastebimus dalykus. Mes su pasitenkinimu pastebime šviežią pavasario žolę ar pirmą sniegą, kalvas, kurių kontūrai ypatingi, spalvų prisodrintą, ar šviesos ir šešėlių išmargintą peizažą. Mums daro įspūdį ar pritrenkia tokie aukšti ir masyvūs dalykai kaip kalnai ar katedros. Mus sujaudina ir nepaprastas tikslumas bei kruopštumas ar nuostabios įgūdžio meistriškumo apraiškos, atsiskleidžiančios sudėtinguose ir rafinuotuose juvelyriniuose dirbiniuose, įmantriuose medžio drožiniuose ir vėduoklėse. Būtent tada, atsižvelgdami į šiuos natūralius interesus ir susidomėjimą, mes pradėdame mokyti paprastesnių estetinių žodžių. Vidutiniško estetinio jautrumo ir rafinuotumo žmonės estetinį susidomėjimą parodo daugiausia tik tokiais atvejais ir vartodami tik bendresnius žodžius (“žavingas”, ”gražus” ir panašius). Tačiau šios situacijos gali pasitarnauti kaip pradžia, po kurios mes išplečiame savo estetinius interesus į platesnes ir ne taip akivaizdžias sritis, lavindami subtilesnį ir specifiškesnį skonio žodyną. Principai nesikeičia; specifiškesnių terminų, tokių kaip “grakštus,” ”subtilus” ir “elegantiškas”, mokymosi pagrindas taip pat yra mūsų susidomėjimas ir susižavėjimas įvairiomis neestetinėmis savybėmis (“Atrodytų, ji juda *be*

jokių pastangų, tarytum plauktų,” “Toks *plonytis* ir *gležnas*, kad net brizui dvelktelejūs sulūžtų,” “Toks *mažas*, betgi *įmantrus*,” “Toks *ekonomiškas* ir puikiai *pritaikytas*”).¹⁸ Ir net tų estetinių terminų, kurie patys savaime nėra metaforos, atveju (“grakštus,” “subtilus,” “elegantiškas”), norėdami išmokyti ar paaiškinti jų reikšmę, mes taip pat pasikliaujame kritiko metodais - palyginimu, pavyzdžiais ir metaforomis.

Pastarojoje straipsnio dalyje aš norėjau pabrėžti įvairių mūsų reagavimų natūralų pagrindą, be kurio estetinių terminų nebūtų galima išmokyti. Aš taip pat išryškinau, į kokias savybes mes natūraliai reaguojame. Tai įvairių rūšių panašumai, ryškios spalvos, išskirtinės formos, kvapai, dydžiai, rafinuotumas ir dar daug kas. Net ir nemetaforiniai estetiški terminai yra reikšmingai susiję su visomis natūralių savybių rūšimis, kurios sukelia susidomėjimą, nuostabą, susižavėjimą, pasigėrėjimą, ar pasibjaurėjimą. Tačiau aš norėjau ypač pabrėžti, kad mūsų neturėtų painioti tai, jog kritikas pagrindžia savo vertinimą ir atkreipia mūsų dėmesį į estetiškas savybes, nurodydamas išskirtines savybes ir kalbėdamas apie jas tokiu būdu, koku jis tai daro. Tais pačiais metodais žmonės nuo pat mažumės ugdo estetinį jautrumą ir tobulina estetinį žodyną. Jei mes tuomet atsiliėpėme į šiuos metodus, neturime stebėtis, kad atsiliėpiame į kritiko kalbą dabar. Reikėtų stebėtis, jei, vartojant šią kalbą ir elgesio modelius, mums *negalėtų* atsiskleisti estetiškos daiktų savybės; nes tai parodytų, kad mums stinga vieno žmogiškojo žinojimo ir veiklos.

Versta iš: Sibley Frank N. “A CONTEMPORARY THEORY OF AESTHETIC QUALITIES: AESTHETIC CONCEPTS” in G. Dickie, R. Sclafani (eds.) *Aesthetics: A Critical Anthology*. New York: St. Martins Press, 1977, pp. 816-837.

Vertė *Vygandas Aleksandravičius*

(Specialusis redaktorius *Antanas Katalynas*)

Išnašos

¹ Išraiška “estetinis terminas” čia bus aptariama gana laisvai, nors dėl to, kad kartais ji vartojama kitaip, būtų tiksliau kalbėti apie jos tik kaip “estetinio termino” vartojimą. Taip pat aš kalbėsiu apie “neestetinius” žodžius, sąvokas, savybes ir t.t. Mano perskyrai netinka nė viena iš kitų autorių vartojamų sąvokų kaip “natūralios”, “stebimosios”, “perceptualinės”, “fizinės”, “objektyvios” (savybės), “neutrali”, “deskriptyvinė” (kalba).

² Tai galima parodyti kontrastais. Jei kritikui reikėtų aprašyti muzikos kūrinį kaip tarškantį, suanglėjusį ar smėlėtą, tapytojo spalvas kaip stiklines, krakmolingas ar putojančias arba rašytojo stilių kaip lipnų ar trinantį, jis veikiausiai vartotų gyvas metaforas nei kreiptųsi į įprastinę kritikos kalbą. Tokie žodžiai kaip “atletiškas”, “vingrus” ar “šilkinis” yra kažkur per vidurį.

³ Straipsnyje pakartotinai išspausdintame knygoje *Aesthetics and Language* (ed. by W. Elton. Oxford, 1954, pp.131-46), Arnoldas Isenbergas aptaria kai kurias problemas, susijusias su estetinėmis sąvokomis ir savybėmis. Kaip ir kiti, kurie nagrinėja šias problemas, jis jų neizoliuoja, kaip aš, nuo meno kūrinio *vertinimo* klausimų arba klausimų apie *pomėgius* ir *preferencijas*. Jis teigia kažką lygia greta tam, ką aš pastebėjau anksčiau: “Visoje pasaulio kritinėje literatūroje mes neradime nė vieno visiškai deskriptyvinio teiginio, apie kurį būtų galima pasakyti iš anksto “Jei tai tiesa, aš dar labiau *pamėgčiau* šį kūrinį” (p.139, kursyvas mano - F.S.) Manau, kad *šitai* - labai abejotina.

⁴ Isenbergo (cit.darbas, p.132) pozicija kažkuo panaši, bet klaidinga: “Jei mums buvo pasakyta, kad tam tikro paveikslo spalvos yra ryškios, mus *nustebintų*, jei jos *visos* būtų labai blankios ir nesodrios” (kursyvas mano -F.S.). Tačiau jei mes vietoj “dauguma” sakome “visos”, tuomet “stebinantis” yra netikslus žodis. Prie žodžio “visos” derėtų vartoti žodį “neįmanoma”; žodis “stebinantis” vartotinas tik greta “daugumos”.

⁵ H.L.Hart, “The Ascription of Responsibility and Rights in *Logic and Language*, First Series, ed. by A.G.N. Flew (Oxford, 1951). Hartas iš tiesų visur kalba apie “sąlygas”, žr. p.148.

⁶ Šiame darbe aš neturiu galimybės aptarti kitokių rūšių išimčių savo tezei. Atvejai, kai žmogus *neturintis* jautrumo gali išmokti taisyklę ir ja sekti, kaip parodyta anksčiau, turėtų būti skiriami nuo atvejų, kai kas nors, pasižymintis skoniu, gali sužinoti iš neestetinio aprašymo, kad čia tinka estetinis terminas. Aš postulavau savo tezė tokiu būdu, tarsi pastarasis atvejis niekada nenutiktų, todėl, kad kreipiau savo dėmesį į *tipinių* estetinių sprendinių loginę formą ir norėjau pabrėžti, o ne susilpninti savo tvirtinimą. Tačiau kai kurių, ypač negatyvių, estetinių terminų atveju, matyt, gali būti keletas retų, bet tikrų išimčių, kai aprašymas leidžia mums susikurti labai išsamų vaizdą ir

kai objektai priklauso tam tikrai apibrėžtai daiktų, pavyzdžiui, žmonių veidų ar gyvūnų formų klasei. Matyt, toks aprašymas kaip “Viena akis raudona ir paburkusi, kitos nėra, karpomis nusėta nosis, perkreipta burna, žalsvai išblyškęs” labai tvirtai gali pagrįsti (“turėtų būti”, “negali būti kitaip kaip”) sprendimą “bjaurus” ar “baisus”. Jei taip, tai tokie atvejai yra marginalūs, sudaro labai nedidelę mažumą ir nėra būdingi arba apskritai yra netipiški estetiniams sprendiniams. Paprastai, kai girdėdami aprašymą, sakome “tai *turėtų* būti labai gražu (grakštu ar pan.)”, manome ne daugiau nei “tai išties turėtų būti taip, ir labai mažai tikėtina, kad taip nebūtų.” Dar kitokios yra situacijos, ir jų yra gana apstu, kai labai lengvai galime pereiti nuo “ryškių spalvų” prie “linksmy” ar nuo “raudonų ir geltonų” prie “šiltų”, bet čia mes esame tik paribiuose to, ką galime vadinti skonio pasireiškimu ar estetiniu jautrumu. Aš jau pabrėžiau svarbą šios pereinamosios arba ribinės srities tarp neestetinių ir estetinių sprendinių (kurie bus aptarti toliau).

⁷ Helen Knight teigia (Elton, op.cit. p.152), kad objekto “pikantiškumas” (vienas iš mano “estetinių” terminų) priklauso nuo įvairių jo savybių (nosies riestu galiuku, smailaus smakro ir pan.) ir kad šios savybės yra jo *kriterijai*; šis antrasis teiginys yra tai, ką aš mėginu paneigti. Ji taip pat tvirtina, kad “geras”, taikomas meno kūriniam, priklauso nuo tokių *kriterijų* kaip pusiausvyra, solidumas, gelmė (vėlgi mano estetiniai terminai; pikantiškumą aš taip pat įtraukiu į šį sąrašą). Tai aš taip pat būčiau linkęs paneigti, nors manau, kad tai kitas klausimas, kurio aš nenagrinėju šiame darbe. Čia reikia skirti du dalykus: 1) santykį tarp neestetinių savybių (riestas galiukas, smailas smakras) ir estetinių savybių ir 2) santykį tarp estetinės savybės ir “estetiška gero” (vertinimas). Dauguma darbų, susijusių su estetinių sąvokų prigimtimi, šį kitą (įvertinimo) klausimą dažniausiai turi tik omenyje. Ponia Knight ištrina šį skirtumą sakydama, pvz., “pikantiškas” yra tos pačios rūšies žodis kaip ir “geras”.

⁸ Žr. Margaret MacDonald ir J.A.Passmore straipsnius: Elton, op.cit., pp.118,41,40,119.

⁹ Kaip aš parodžiau <...> anksčiau, kalbėjau tik apie *neestetinių* savybių santykį su estetinėmis. Galbūt aprašymas *estetiniais* terminais gali atsitiktinai būti pakankamas kitam estetiniam terminui taikyti. Johnsono *žodynas* pateikia “malonią” (*handsome*) kaip “oriai gražią” (*beautiful with dignity*); trumpesnis O. E. D. pateikia “meilutė” (*pretty*) kaip graži švelnia, rafinuota, arba mažybine prasme.

¹⁰ MacDonald - Eltone, op.cit., pp.114,119. žr. taip pat pp. 120,122.

¹¹ MacDonald, ten pat, pp. 114, 120-3. Apie neestetines

savybes čia ji kalba kaip apie “fazines” arba “stebimas” savybes ir skiria “fizinius objektus” ir “meno kūrinis.”

¹² Ten pat, pp. 115-16: cit. taip pat John Holloway, *Proceedings of the Aristotelian Society*, papildomas tomas xxiii (1949), p. 175-6.

¹³ Stuart Hampshire - Elton, op.cit.,p.165. Cit. taip pat Isenberg (pp.142,145), Passmore (p. 38) pastabas Elton, Johno Wisdomo *Philosophy and Psycho-analysis* (Oxfordas, 1953),pp.223-4, ir Holloway, op.cit., p.175.

¹⁴ MacDonald, op.cit., pp.119-20.

¹⁵ Ten pat, žr.127,122,125,115. Kiti autoriai taip pat akcentuoja interpretaciją, cit.Holloway,op.cit., p.173 ir toliau.

¹⁶ Op.cit.,pp. 165-8.

¹⁷ Holloway (op.cit., pp. 173-4) labai trumpai kai kuriuos iš jų išvardina.

¹⁸ Verta pastebėti, kad dauguma žodžių, kurie nuolatiniame vartojime yra visų pirma ar išimtinai estetiniai terminai, anksčiau turėjo neestetinį taikymą ir įgijo savo dabartinę vartojimą dėl tam tikro metaforinio reikšmės pakeitimo. Neteikiant pernelyg didelės svarbos šiems etimologiniams faktams, galima pastebėti, kad jų istorija atspindi saryšį su reagavimais, susidomėjimais ir natūraliomis savybėmis, kurias aš minėjau kaip kertines estetinių terminų mokymuisi ir vartojimui. Šie perėjimai parodo tiek estetinio susidomėjimo priklausomybę nuo neestetinių interesų, tiek tai, kokie tie interesai yra. Su pomėgiais, pasitenkinimu, poveikiu, požiūriu, vertinimu, pasirinkimu siejasi *gražus, gražštus, subtilus, žavingas, išsiskirias, elegantiškas, rafinuotas*; su baime ir antipatija - *bjaurus*; su tuo, kas ypač atkreipia žvilgsnį ar dėmesį - *ryškus, puikus, triukšmingas*; su tuo, kas patraukia ypatingu retumu, tikslumu, meistriškumu, sumanumu, kruopštumu -*rafinuotas,žavingas, išsiskirias*; su funkcionalumu, parankumu - *malonus*.